Operation PBSUCCESS

Az Egyesült Államok a hidegháború kezdetén egyre nagyobb figyelmet szentelt Latin-Amerikának. Ebben George Kennannak is nagy része volt, aki hangsúlyozta, hogy a szovjet előrenyomulás miatt Washingtonnak három fő célkitűzést kell szem előtt tartania: biztosítani a Latin-Amerikából érkező nyersanyagokat, megelőzni a szovjet katonai beavatkozást a térségben, és megakadályozni a latin-amerikai országok Egyesült Államok elleni pszichológiai mozgósítását. Kennan arra is felhívta a figyelmet, hogy Dél-Amerika lehet az egyetlen biztos térség, ha esetleg Európa – szovjet hatásra – Amerika-ellenessé válik.

Az Egyesült Államok már a második világháború alatt is nagymértékben támaszkodott a térségből érkező nyersanyagokra, az 1950-es években ez a tendencia csak emelkedett, hamarosan az Államok legtöbb import és export kereskedelme Latin-Amerikához kapcsolódott, a térség országaiban pedig a külföldi befektetők 80%-a az USA-ból érkezett.

Guatemalára pontosan illett a felvázolt kép. Gazdaságának fő mozgatórugója az amerikai tulajdonban lévő United Fruit Company volt. Az országban kísértetiesen hasonló folyamatok játszódtak le, mint Iránban, ahol a miniszterelnök, Mohamed Moszadek államosította a Angol–Iráni Olajtársaságot. Guatemalában 1951 márciusában Jacobo Arbenzt választották elnöknek a voksok 65 százalékával, aki a szociális és gazdasági reformok folytatását ígérte meg, ehhez pedig kérte a kommunista párt és a szakszervezetek segítségét. 1952-ben olyan gazdasági intézkedéseket hozott, melyek sértették a United Fruit érdekeit: a földtulajdonlási rendszert és a munka körülményeket érintették. Arbenz nyíltan kifejezte, hogy vagy vállalják az amerikaiak az új feltételeket, vagy mehetnek.

A guatemalai elnök elmozdítására már a Truman-kormány utolsó hónapjaiban is születtek tervek, de Dean Acheson külügyminiszter javaslatait mérlegelve végül elmaradtak. Az Eisenhower-kormány már határozottabban állt hozzá a kérdéshez. Miután Arbenz kisajátította a vállalat birtokait, és az amerikaiak által kérvényezett kompenzációt elutasította, a United Fruit az amerikai kormányhoz fordult. Nem volt nehéz dolga, hiszen Foster Dulles külügyminiszter a vállalat konzulja volt, Allen Dulles CIA-igazgatóhelyettes részvényekkel rendelkezett, a Nemzetbiztonsági Tanács elnöke a cég igazgatója volt, és még sorolható a washingtoni elit érdekeltsége a vállalatot illetően.

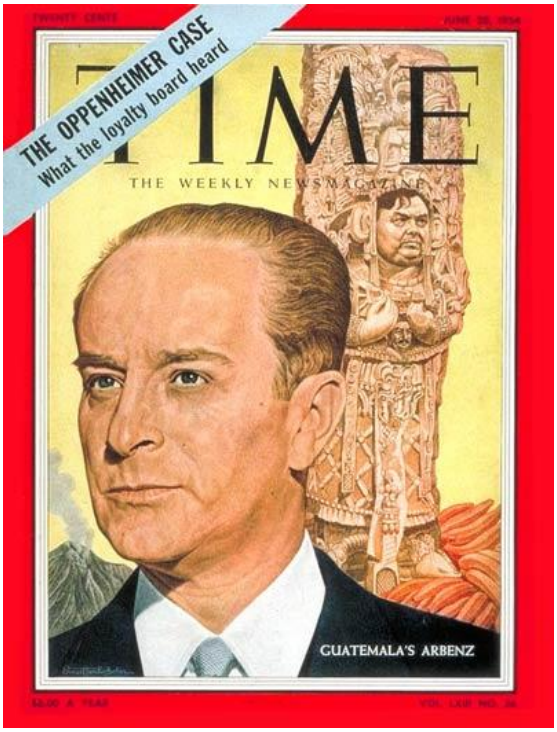
Eközben Iránban 1953-ban elmozdították a miniszterelnököt. A művelet tervezőjét, Kermit Rooseveltet – épphogy visszaérkezett – máris újabb feladattal várták Washingtonban: az iránihoz hasonlóan tervezze meg Guatemalában a Jacobo Arbenz elleni puccsot. Roosevelt elutasította a felkérést, mert ellenezte a kezdődő új irányzatot, mely a CIA-t (Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség) felhasználva eltávolítja a politikailag barátságtalan vezetőket. Roosevelt meg volt róla győződve, hogy egy ilyesfajta beavatkozás akkor lehet sikeres, ha a társadalmon belül létezik egy réteg, vagy legalább a hadsereg, amely egyetért vele. Irán esetében volt ilyen, de Guatemalában – szerinte – az emberek, a guatemalai farmerek nem azt akarják, amit Foster Dulles akar.

Miután Roosevelt visszautasította a műveletet, Frank Wisner, a CIA tervezési igazgatóhelyettese Tracy Barnest bízta meg az Operation PBSUCCESS kidolgozásával. A tervezésben feltűnt a CIA egy homo novusa, Richard Bissell, aki friss alkalmazottnak számított a Cégnél, de a hírszerzés világában egyaránt. A guatemalai tapasztalatai később fontosak lesznek a CIA szempontjából.

1954 első félévében a Cég 20 millió dollárt költött a művelet előkészítésére. Felállítottak egy gerilla hadsereget, egy titkos légierőt, és létrehoztak egy titkos rádióállomást is. Emellett kiválasztották Arbenz megfelelő utódját: Carlos Castillo Armas ezredesre esett a választás. 1954. június 18-án Armas és serege megtámadta Guatemala Cityt, az akció azonban nem úgy alakult, ahogy a tervezők elgondolták. Arbenz hadserege visszaverte a támadást, emellett nem alakult ki népfelkelés a puccs támogatására. A CIA menet közben úgy határozott, mentő légi támogatást nyújt Armasnak, ez pedig már döntőnek bizonyult: Arbenzt napok alatt eltávolították a hatalomból.

A Cég második dicsőséges győzelme volt az Operation PBSUCCESS. A fényes sikernek azonban több kritikusa volt 1954-ben, mint egy évvel korábban az iráni Operation Ajaxnak. Bár Dwight D. Eisenhower elnököt hatalmas boldogsággal töltötte el az eredmény, és csodálattal tekintett az újabb bizonyítékra, amely a CIA hatékonyságát példázta, sokakban azonban kétségeket keltett a művelet egészének szükségessége. Valós veszély volt a kommunizmus Guatemalában, vagy a műveletnek az amerikai érdekek védelme volt a fő célja? A CIA feladata volt a politikai befolyás, de ez a gazdasági szempontokra is kiterjedt?

Ami tény: Moszkva alig tett valamit Arbenz bátorítására. A guatemalai elnök – sok más latin-amerikai vezetőhöz hasonlóan – a caudillismo, vagyis a vezérmítosz elvét sajátította el a marxista ideológiából. Sokat olvasott a Szovjetunióról, és arról győződött meg, hogy a kommunizmus győzelme elkerülhetetlen és kívánatos, míg a kapitalizmus halálra van ítélve.

Moszkvában azonban csak néhány cikk jelent meg Latin-Amerika bíztató jeleiről a *Pravdá*ban, csupán a csehszlovákok kaptak felhatalmazást, hogy készpénzért eladhassák Guatemalának a régi, többnyire használhatatlan német hadifelszerelésüket. A két ország kapcsolatai egy szovjet diplomata látogatására korlátozódott, aki mezőgazdasági eszközöket akart banánra cserélni. Csak később jöttek rá, hogy hűtőhajója – ami a banánszállításhoz nélkülözhetetlen – egyik félnek sem volt, csupán a United Fruit segítségével tehették volna. Az üzlet így megvalósulatlan maradt. Amikor a CIA a guatemalai levéltárban további kapcsolatok után kutatott, csupán két fizetési felszólítást talált egy moszkvai könyvesboltból, hogy a guatemalai kommunista párt egyenlítse ki a tartozását.

Úgy tűnik tehát, Amerika ágyúval lőtt verébre, és jelentősen túlbecsülte a Guatemalát veszélyeztető kommunista behatást. Arbenz támaszkodott a helyi kommunista párt támogatására, segítségével valósította meg Latin-Amerika történetének legna-

gyobb földreformját. Tíz év múlva az amerikai kormányzat ezt megirigyelhette volna, amikor a Szövetség a haladásért program – amely Latin Amerika gazdasági fejlődését volt hivatott elősegíteni – akadozott. A politikai okok helyett tehát inkább a United Fruit érdekei domináltak az Operation PBSUCCESS végrehajtásában. Főleg azért is, mert Arbenz, intézkedéseivel annyi ellenséget szerzett a földbirtokosok és a katonák körében, hogy feltételezések szerint amerikai beavatkozás nélkül sem maradhatott volna sokáig hatalmon. Az akció viszont súlyosan befolyásolta a többi latin-amerikai ország érzületét az Egyesült Államok iránt. Amerika ereje – amelyet nem fél használni, hogy számára kívánatos politikusokat ültessen vezetői székekbe – ellenszenvet keltett a térség országaiban. Elmondható, hogy a guatemalai események a kubai emberekre is hatással voltak, és erősítették az ellenérzéseket az 1950-es években.

Egy állástalan argentin orvos végigkísérte a Guatemala Cityben lejátszódott eseményeket. Ernesto Guevarának hívták, aki hamarosan a „Che” nevet kapta. Pár év múlva Fidel Castróval magukhoz ragadták a hatalmat Kubában.

(Csabai Dávid)

Források

Gaddis, John Lewis: *Most már tudjuk*. Budapest, 2001. Európa Kiadó

Hersh, Burton: *The Old Boys*. St. Petersburg, 2002. Tree Farm Books

Ranelagh, John: *CIA. A History*. London, 1992. BBC Books